

Аҳоли маблағидан ишлаб чиқаришда сармоя сифатида фойдаланиш юқори иқтисодий ўсишни таъминлаши мумкин бўлган ҳолда, Ўзбекистонда яратилган мавжуд шарт - шароитда бунинг ҳозирча имкониятлари чегаралангандир. Шу билан бирга, республикада тадбиркорлик тузилмаларининг инвестицион лойиҳалари учун хусусий маблағларни жалб қилишнинг қатор реал имкониятлари мавжуд бўлиб, улар иқтисодий ўсишга ижобий таъсир этиши мумкин.

Шундан келиб чиқиб, инвестиция лойиҳаларига аҳоли маблағларини фаол жалб қилиш билан хусусий инвестицияни ривожлантириш масалаларини тадқиқ этиш ва бу борадаги илмий-амалий асосларни ишлаб чиқиш ва амалиётга самарали татбиқ этиш долзарб аҳамият касб этади.

МАВЗУГА ОИД АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ

Ҳар қандай инвестицион лойиҳани амалга ошириш босқичида, маълумки молиявий ресурсларнинг мавжудлиги тақоза этилади. Инвестицияни молиялаштириш манбаларининг тузилмаси асосан, мамлакатдаги иқтисодий сиёсат, қонунчилик (асосан солиқ қонунчилиги), инвестицияни жалб қилиш инфратузилмаси аҳволига боғлиқ бўлади. Таъкидлаш жоизки, Ўзбекистон Республикасида инвестициялар ва инвестицион фаолиятга оид жараёнлар Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 25 декабрда қабул қилинган "Инвестициялар ва инвестиция фаолияти тўғрисида"ги қонуни тартибга солинади ва бу муносабатларнинг ҳуқуқий базаси ҳисобланади ва қонунда таърифланганидек, "Инвестиция сиёсати – Ўзбекистон Республикаси иқтисодиётида ва унинг алоҳида тармоқларида инвестицияларнинг зарур даражасини ва тузилмасини таъминлашга, инвестиция фаолияти субъектларининг инвестиция манбаларини топишга ва улардан фойдаланишнинг устувор тармоқларини аниқлашга йўналтирилган инвестициявий фаоллигини оширишга доир ўзаро боғлиқ тадбирлар мажмуи" дир [1].

Бозор ислохатларини чуқурлаштириш ва иқтисодиётни модернизациялашга қаратилган ҳозирги босқичда корхоналар учун инвестицияни қайси манбалар ҳисобидан молиялаштириш устидан бош қотиришлари зарурияти пайдо бўлмоқда.

Инвестицион фаолиятни молиялаштириш ва унинг манбалари тўғрисида кўплаб илм аҳли ва иқтисодчилар ўз фикрларини билдирганлар. Жумладан, иқтисодчи олим Нешитойнинг таърифича, "Инвестицион фаолият - бу даромад олиш ва фойдали самарага эришиш максодида маблағларни жойлаштириш (инвестициялаш) ва амалий ҳаракатларни амалга ошириш йиғиндисидир" [2].

Шунингдек, Л.Л.Игоина фикрича, инвестиция фаолиятини тор мазмунда ҳам тушуниш мумкинлигини айтиб ўтади. Унга кўра: "инвестиция фаолияти ёки бошқача қилиб айтганда хусусий инвестиция фаолияти (инвестициялаш) ўзини инвестиция ресурсларининг қуйилмаларга айланиши жараёни сифатида намоён этади"[3].

Турлича талқиндаги бу таърифлар албатта инвестицион фаолиятда лойиҳаларга маблағлар жойлаштирилиши ва уларнинг самарадорлигига айнан қайси молиявий манбаларнинг иштироки бевосита ижобий таъсирга эга бўлиши тўғрисидаги илмий-

амалий ёндошишлар билан бойитилса, бизнинг фикримизча, мазкур фаолиятнинг туб моҳиятини очиб берар эди.

Шу билан биргаликда, мазкур илмий қарашимизга иқтисодчи олим М.Қ.Пардаевнинг ёндошишлари ўз ҳамоҳанглиги билан ҳам аҳамиятлидир. М.Қ.Пардаевнинг фикрича, “Инвесторнинг манфаати унинг инвестиция қўйганлиги учун оладиган фойдасида, тадбиркорнинг манфаати бировнинг маблағини ўз фаолиятига жалб қилиб кўп фойда олиб бир қисмидан ўзи ҳам манфаатдор бўлишида, давлатнинг манфаати эса, шу жараён натижасида олинган фойдадан солиқ олишида, аҳолининг манфаати истеймол бозорининг маҳсулот (иш, хизмат) билан тўлишида намоён бўлади”[4].

Шу билан бирга, айрим молиявий манбаларнинг инвестицион лойиҳаларга фаол жалб қилиниши ўз салбий оқибатларини ҳам намоён этиши тўғрисида иқтисоди олимлар ўз фикрларини берадилар.

Бу борада Е.Гайдарнинг фикрича, қайсики мамлакат ҳукумати ҳамма соҳада инвестицион жараёнга таъсир ўтказмоқчи бўлган бўлса (яъни бевосита бюджет маблағини қўйиш билан) натижалар аянчли бўлган [5]. В.Дуличнинг фикрича, бутунлай қамраб олиш мумкин бўлмаган соҳани ўз қарамоғига олишга интилиш давлатни асосий вазифасидан чалғитади ва инвестицион жараённинг иштирокчиси сифатида давлат обрўсига путур етади [6].

Бу ўринда инвестицион фаолиятга давлат маблағларини қанчалик кўп киритиш оқибатида бошқа хусусий маблағларни иштирокини камайтириш амалиёти бизнинг фикримизча, самарасиз инвестициялашга олиб келиши ва иқтисодиётда инвестицион фаолликка путур етказиши муқаррардир. Шундан келиб чиқиб, инвестицион лойиҳаларни молиялаштиришда унинг муқобил манбаларидан кенг ва фаол жалб этилиши ва фойдаланиш тарафдоримиз.

ТАДҚИҚОТ МЕТОДОЛОГИЯСИ

Ушбу мақолада иқтисодчи олимларнинг инвестиция фаолияти ва лойиҳаларда молиявий манбаларни жалб этирилишини акс эттирувчи мавжуд илмий асарлари ўрганилган. Тадқиқот методологияси сифатида адабиётлар киёсий тахлили, мантикий ва таркибий тахлил қилиш, гуруҳлаштириш ва киёсий таккослаш, иқтисодий-статистик тахлил ва фаразни асослаш усуллари билан фойдаланилган.

Бу ўрганишлар асосида инвестицион лойиҳаларни молиявий манбалар билан, жумладан хусусий инвестицияларда аҳоли маблағларини кенг ва фаол жалб қилишга ва бу билан иқтисодий самарадорликка эришиш бўйича хулосалар қилиниб, шунга оид илмий-амалий таклифлар ишлаб чиқилди. Инвестиция лойиҳаларини иқтисодий самарадорлигини ошириш учун аҳоли маблағларидан фойдаланишда тўғри ёндошиш орқали лойиҳаларнинг фойдалилигига эришиш мумкинлиги асослаб берилди.

ТАХЛИЛ ВА НАТИЖАЛАР

Хусусий инвестицияни ривожлантиришнинг афзаллиги шундаки, у асосан самарали инвестицион лойиҳалар учун мўлжалланади. Аҳоли маблағидан ишлаб

чиқаришда сармоя сифатида фойдаланиш юқори иқтисодий ўсишни таъминлаши мумкин ҳолда, Ўзбекистонда яратилган мавжуд шарт - шароитда бунинг ҳозирча имкониятлари чегаралангандир. Шу билан бирга, республикада тадбиркорлик тузилмаларининг инвестицион лойиҳалари учун хусусий маблағларни жалб қилишнинг қатор реал имкониятлари мавжуд бўлиб, улар иқтисодий ўсишга ижобий таъсир этиши мумкин. Таъкидлаш жоизки, аҳоли маблағлари бутун дунёда инвестициялаш учун асосий манба бўлиб ҳисобланади.

Республикамизда аҳоли маблағларининг инвестицияга жалб қилиниши бошқа манбаларга нисбатан кам миқдорни ташкил этади. Аҳоли маблағларининг инвестицияда қатнашуви 1997 йилда 8,9%ни ташкил этган бўлса, 2000 йилда у жами инвестиция ҳажмининг 12,0% улушини эгаллади ва 2004 йилда 12,4%ни ташкил этди. 2019 йилда бу кўрсаткич 9,8%ни ташкил этган ҳолда, 2020 йилга эътибор қаратсак, аҳоли маблағлари ҳисобидан жами асосий капиталга инвестицияларнинг 8,9%и ўзлаштирилган. Бу эса ўтган йиллар мобайнида аҳоли маблағлари билан умуминвестицион фаолиятда иштирок этиш умуман ўсмаганлигини, балки йиллар мобайнида пасайганлигини кўрамыз.

Аксинча, етакчи мамлакатлар тажрибаси, айниқса АҚШда аҳоли маблағлари инвестицияда ишлатилишининг юқорилиги билан ажралиб туради[7]. АҚШда у жами молиявий активларнинг 70%ини ташкил этади. Уларнинг улуши давлат маблағлари ва тижорат банклари улушига қараганда 5 баробар кўпроқдир

Японияда ҳам аҳоли инвестициядаги жуда катта молиявий активлар эгасидир. Уларда ҳам бу маблағлар АҚШдаги каби тўлиқ инвестицияга йўналтирилади.

Ҳозирги пайтда, Ўзбекистонда аҳолининг инвестицияланмаган маблағларининг ортиб бориши кузатилмоқда. Бу кредит-молия муассасаларининг бозор талабларига хос равишда фаолият кўрсата олмаётганликлари натижасидир. Оқибатда, бу маблағлар банк ва бошқа молия институтларида жалб этилмай, улар кўчмас мулк ва қадрли валюталарга айланмоқда. Кейнс таъбири билан айтганда "сармоядорлар маблағларни сарфлашни истасалару, аҳоли эса кўпроқ жамғарма тўплаш билан овора бўлсалар, бу ҳолда жамғарма йиғувчилар муаффақиятсизликка учрайдилар" [8]. Ёки, М.Қ.Пардаев таъкидлаганидек, "ортиқча маблағни аҳолида бўлса ҳам, корхонада бўлса ҳам сақлаб ўтириш керак эмас экан. Уни инвестицияга қўйиш лозим. Акс ҳолда фақат пулни (мблағни) сақлаб турган субъект эмас, балки ҳамма ютқазади"[4].

Шунинг учун, аҳоли маблағларининг инвестицияда қўлланилишида банklar ва бошқа молия муассасалари томонидан кенг шарт-шароит яратилиши лозим (масалан, аҳоли жамғармаларини банк кредитларига айлантириш ва шу ҳисобда инвестицияларни молиялаштириш, аҳолининг қимматли қоғозларни харид этишдан манфаатдорлигини ошириш). Ёки, бюджетдан ташқари фондларни кичик корхоналарни молиялаштириш учун маблағлардан фойдаланишнинг бир кўриниши сифатида бу фондларга хусусий сармоядорларни маблағини даромадли облигациялар чиқариш билан жалб қилиш бу борада имкониятли тадбирлардан бири

бўлиши мумкин, ҳамда, бу фондлар қошида хусусий маблағларни жалб қилиш ҳуқуқига эга бўлган махсус тузилмаларнинг очи-лиши мақсадга мувофиқ бўлар эди. Давлат эса, бундай шарт-шароитларнинг яратилишини қўллаб-қувватлаш билан бирга, аҳоли маблағлари билан ишлаётган молия муассасаларига қатор солиқ имтиёзлари ва давлат кафолатини бериш билан кўмак кўрсатиши мумкин.

Хусусий инвестицияни рағбатлантиришнинг махсус дастаги бўлиб давлат тижорат кафиллиги (бу амалиёт асосан хорижий инвестицияда қўлланилади) тизими ҳисобланади. Назаримизда, инвестицион лойиҳани бевосита молиялаштиришга кафилликни беришни давлат томонидан қўллаб-қувватланиши ҳам давлат, ҳам хусусий сектор манфаатларига мос келади. Бундай ҳолда, қуйидаги асосий вазифалар ўз ечимини топади:

- инвестицион лойиҳаларга молия ресурсларини жалб қилиш орқали давлат мулкидан фойдаланиш самарадорлиги анчагина ўсади;

- молиявий ресурс билан таъминлашнинг давлат кафолати натижасида инвестициядан фойдаланиш, тадбиркорлик фаолиятини молиявий жиҳатдан жонлантиради;

- қўйилган маблағларни қайтариб беришда тадбиркорларда жавобгарлик ҳиссини оширади.

Юқори таваккалчилик шароитида давлат кафилликлар бериш йўли билан сармоя қўйиш ва сармоядорларнинг манфаатдорлигини ошириши мумкин ва бу хорижий капитални ҳам жалб этишнинг самарали усули бўлиши мумкин. Чунки, хорижий сармоядорлар мамлакатдаги сиёсий аҳволни эҳтиёткорлик билан кузатишади. Аммо, хусусий инвестицияда биргина давлат кафолатидан фойдаланишнинг ўзи инвестицион жараён учун қулай шарт-шароит яратилганлигини англатмайди. Бундан ташқари, кафолатлардан фойдаланишда кўпгина чегаралашлар ҳам мавжуд бўлади. Биринчидан, давлат сармоядорнинг капитал қўйилмаларини сиёсий хавфдан кафолатлаши мумкин (яъни, солиқ сиёсати, қонуний меъёрлар, ташқи савдо сиёсати ўзгаришидан). Сиёсий хавфларни тижорат хавф-хатарларидан фарқлаш лозим, чунки булар баҳонинг, маҳсулотга талабнинг ва ҳақозоларнинг қўққисдан ўзгариши билан боғлиқ бўлади. Бу хавф-хатарлар тўлиқлигича давлат таъсиридан ҳоли бўлади ва сармоядорларни ҳимоя қилиш учун уринишлар аянчли аҳволга олиб келиши мумкин, яъни: бу ҳолат юз берганда сармоядорлар олдидаги бюджет мажбурияти суммаси шунчалик катта бўлиши мумкинки, кафиллик шартномасида келтирилган маблағни тўлашнинг ҳеч қандай реал имконияти бўлмай қолади, кафиллик эса оддий қоғозга айланиб қолиши мумкин. Маълумки, амалиётда айнан, тижорат хавфи инвестиция тўғрисида қарор қабул қилишнинг бош чегараловчиси ҳисобланади.

Бошқа тадбир, яъни хусусий капитал қўйилмаларни сугурталашнинг реал тизимини ташкил этилиши ҳам бу ишда яхши натижа бериши мумкин. Бу жараёнларда давлат кўмаги аҳолининг молия муассасаларига бўлган ишончини

ортишига ва бўш турган маблағларни инвестиция учун йўналтиришларига имконият яратар эди. Аммо, аҳоли маблағлари билан ишлаётган кредит-молия муассасалари фаолиятини давлат томонидан тартибга солиш механизми қатъиятли иш юритиши лозим, акс ҳолда, уларнинг иш фаолиятидаги салбий кўринишлар ёки уларнинг синиши ўткир ижтимоий оқибатларга сабаб бўлиши ҳамда мамлакатнинг ҳамма кредит-молия тизимига ишончсизликка олиб келиши мумкин.

Шундай қилиб, тўғридан-тўғри давлат инвестициясини йўналтириш эмас, балки, аҳоли маблағини иқтисодиётга жалб қилиш, назаримизда, юқори самара келтириши, жумладан барқарор иқтисодий ўсишни таъминлашга тўртки берар эди. Бу эса, тадбиркорларнинг ўз ишлаб чиқаришини самарали юритишларига имкон бериб, уларнинг фаоллиги ва инвестицияни жалб қилишда рақобатини оширар эди.

Давлат ва хусусий инвестицияларининг ўртасида ижобий ва салбий алоқадорлик ҳам ўрнатилиши мумкин. Салбий алоқадорликда давлат инвестицияси хусусий капитал ўрнига келиши мумкин, яъни давлат капитал сарфларининг муайян соҳаларда кўпайиши ўз навбатида хусусий капитални камайишига олиб келади. Бошқа томондан эса унинг ижобий алоқадорлиги ҳам кузатилиши мумкин, яъни давлат инвестициясининг ўсиши хусусий инвестицияни ўсишига олиб келади. Салбий боғлиқлик шундай пайтда мавжуд бўладики, қачонки, давлат хусусий сармоядорлар учун манфаатли бўлган лойиҳаларга (масалан, қишлоқ хўжалиги, саноат ва бошқа соҳалар) ўз маблағини молиялаштириш учун йўналтирган бўлса. Ижобий ўзаро боғлиқлик эса бюджет маблағининг хусусий бизнес учун даромадли бўлмаган лойиҳаларга, яъни ижтимоий соҳага (соғлиқни сақлаш, таълим, уй-жой қурилиши), фанни ривожлантириш, инфратузилмага (йўллар, энергия тақсимооти тизими) йўналтирилган тақдирда рўй беради.

ХУЛОСО ВА ТАКЛИФЛАР

1. Тўғридан-тўғри давлат инвестициясини йўналтириш эмас, балки, аҳоли маблағини иқтисодиётга жалб қилиш, назаримизда, юқори самара келтириши, жумладан барқарор иқтисодий ўсишни таъминлашга тўртки берар эди. Бу эса, тадбиркорларнинг ўз ишлаб чиқаришини самарали юритишларига имкон бериб, уларнинг фаоллиги ва инвестицияни жалб қилишда рақобатини оширар эди.

2. Республикамизда аҳоли маблағларининг инвестицияга жалб қилиниши бошқа манбаларга нисбатан кам миқдорни ташкил этади. Аҳоли маблағларининг инвестицияда қатнашуви 1997 йилда 8,9%ни ташкил этган бўлса, 2000 йилда у жами инвестиция ҳажмининг 12,0% улушини эгаллади ва 2004 йилда 12,4%ни ташкил этди. 2019 йилда бу кўрсаткич 9,8%ни ташкил этган ҳолда, 2020 йилга эътибор қаратсак, аҳоли маблағлари ҳисобидан жами асосий капиталга инвестицияларнинг 8,9%и ўзлаштирилган. Бу эса ўтган йиллар мобайнида аҳоли маблағлари билан умуминвестицион фаолиятда иштирок этиш умуман ўсмаганлигини, балки йиллар мобайнида пасайганлигини кўрамыз.

3. Бюджетдан ташқари фондларни кичик корхоналарни молиялаштириш учун маблағлардан фойдаланишнинг бир кўриниши сифатида бу фондларга хусусий сармоядорларни маблағини даромадли облигациялар чиқариш билан жалб қилиш бу борада имкониятли тадбирлардан бири бўлиши мумкин, ҳамда, бу фондлар қошида хусусий маблағларни жалб қилиш ҳуқуқига эга бўлган махсус тузилмаларнинг очилиши мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 25 декабрдаги “Инвестициялар ва инвестиция фаолияти тўғрисида”ги қонуни, 3-моддаси.

2. Нешиной С.А. Инвестиции. Учебник. -М.: Дашков и К, 2007. - С. 15.

3. Игонина Л.Л. Инвестиции. Уч.пос.- М.: Экономист, 2005. - С. 25.

4. М. Қ. Пардаев, А.Н.Холиқулов, Г.Жумаева. Инвестицион лойиҳалар таҳлили. Ўқув қўлланма. – Т.: “Инновацион ривожланиш нашриёт-матбаа уйи” нашриёти, 2021. - 252 бет.

5. Гайдар Е. Аномалии экономического роста. - Вопросы экономики. - 1997. №1.

6. Дулич В.А. Инвестиционная деятельность в России сокращается. //Экономика строительства. -1999. №9.

7. Грицына В., Курнышева И. Особенности инвестиционного процесса. //Экономист-М., 2000-№3-с.18.

8. Кейнс Дж.М. Трактат о денежной реформе. Избранное произведение. М.: 1993. с.31.

9. www.stat.uz

10. Murodovich, G. R., & Komolboevich, I. A. (2022). Increasing the Possibility of Management of Loan Portfolio Analysis in Commercial Banks. Academic Journal of Digital Economics and Stability, 17, 30-35.

11. Murodovich, G. R. (2022). Invitation of Population Funds in Uzbekistan Some Aspects of Private Investment Development. Journal of Marketing and Emerging Economics, 2(5), 15-19.

12. Murodovich, G. R., & Jahongir, N. (2022). Improving the Loaning Process in Commercial Banks. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF ARTS AND DESIGN, 3(5), 10-15.

13. Murodovich, G. R., & Komolboevich, I. A. (2022). Indonesia Problems of Population Banking of Commercial Banks. Academic Journal of Digital Economics and Stability, 15, 190-196.

14. Murodovich, G. R., & Saidmurot, M. (2022). FINANCIAL SUPPORT OF THE POPULATION IN COMMERCIAL BANKS THROUGH MORTGAGE CREDITS. World Economics and Finance Bulletin, 9, 173-177.

15. Murodovich, G. R. (2022). Participation of Small Business and Private Entrepreneurship in the Foreign Economic Activity of the Republic of Uzbekistan Creating

and Developing the Environment. European Multidisciplinary Journal of Modern Science, 4, 417-420.

16. Murodovich, G. R., & Jahongir, N. (2022). Improving Bank Loan Portfolio Quality Management. Academic Journal of Digital Economics and Stability, 15, 54-60.

17. Murodovich, G. R., & Maxmudovich, S. I. (2022). Creating Conditions for Financing Small Business Entities through Bank Loans. Academic Journal of Digital Economics and Stability, 15, 45-48.

18. Murodovich, G. R. (2022). BANKS' LOAN PORTFOLIO QUALITY MANAGEMENT. World Economics & Finance Bulletin (WEFB), 17(12), 136-138.

19. Murodovich, G. R. (2022). Continuing to Increase Investigation in Uzbekistan and Actively Attract Foreign Investment as a Factor of Sustainable Economic Growth. RESEARCH PARK, 5(10), 10-13.

20. Murodovich, G. R. (2022). FINANCING ISSUES OF SMALL BUSINESS ENTITIES BY COMMERCIAL BANKS. Finland International Scientific Journal of Education, 10(12), 857-862.

21. Murodovich, G. R. . (2022). Problems of Population Banking of Commercial Banks.

22. Murodovich, G. R. . (2022). Formation of Credit Resources in Commercial Banks, American Journal of Economics and Business, 3, 18-20.

23. Murodovich G.R. (2023). Increasing the Role of Banks and Financial Institutions in the Development of Small Business in Uzbekistan. Academic Journal of Digital Economics and Stability, 25, 1, 1-6.

24. Мурадович Г.Р. . (2023). ЎЗБЕКИСТОНДА КИЧИК БИЗНЕСНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА БАНК ВА МОЛИЯ ИНСТИТУТЛАРИ РОЛИНИ ОШИРИШ. Международный научный журнал «Новости образования: исследование в XXI веке», 6, 1, 22-229.

25. Мурадович Г.Р. . (2023). ТИЖОРАТ БАНКЛАРИ ТОМОНИДАН КИЧИК БИЗНЕС СУБЪЕКТЛАРИНИ МОЛИЯЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ. Международный научный журнал «Новости образования: исследование в XXI веке» 6, 1, 215-221. ...

26. Мурадович Г.Р. . (2023). БАНКЛАР КРЕДИТ ПОРТФЕЛИ СИФАТИНИ БОШҚАРИШДАГИ МУЛОҲАЗАЛАР. Международный научный журнал «Новости образования: исследование в XXI веке, 6, 1, 209-214.

**NUTQ MADANIYATI VA NOTIQLIK SAN'ATI, NUTQNING TA'SIRCHANLIGINI
OSHIRISH USULLARI**

Rajabov Rayimberdi Obloberdiyevich

Jizzax viloyati, Yangiobod tumanidagi 12-umumta'lim maktabi o'qituvchisi.

Rajabov Dilmurod Rayimberdi o'g'li

Mustaqil izlanuvchi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada notiqlik san'ati va nutq madaniyatining o'zaro uyg'unligi, so'zni o'z o'rnida qo'llay olish va nutqning ta'sirchanligini oshirish, auditoriya oldida fikrni bayon eta olishning samarali usullari va tinglovchilarning diqqatini tortishda notiq amal qilishi lozim bolgan muhim jihatlar haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *nutq madaniyati, notiq, so'z, fikr, tinglovchi.*

Insonning jamiyat orasida kishilar bilan o'zaro muloqoti va nutq madaniyati – uning ijobiy imidji va auditoriyada o'z o'rnini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Har qanday inson tabiiyki o'z hayoti davomida turli nutq va fikrlarni tinglab, ulardan o'zi uchun zaruriy axborotlarni qabul qiladi. Tinglangan nutqdan qanchalik axborot olish, albatta notiqning yetkazib berish qobiliyatiga bog'liq.

Bilamizki, aksariyat odamlar o'zaro muloqot jarayonlarida qanchalik faol va so'zamol mo'lmasin, lekin omma oldida yoki ommaviy axborot vositalariga gapirishdan cho'chiydilar va o'z fikrlarini estetik jihatdan to'g'ri yetkazib berishga qiynaladilar. Bu jarayon ko'pchilik uchun murakkab tuyuladi. Shuning uchun nutq so'zlovchi avvalambor tinglovchilar to'g'risida zaruriy ma'lumotlarga ega bo'lishi, ularning soni, auditoriyaning tarkibi, so'zlagan nutqning oqibatlarini taxminiy bo'lsada bilishi maqsadga muvofiq. Shunga ko'ra notiq tayyorgarlik ko'rishi, mavzuni belgilashi, reja tuzib olish, zaruriy fikrlarni joy-joyiga qo'yishi, bayon qilinadigan fikrlarini o'zaro amaliyot bilan uyg'unlashtirishi hamda yetkaziladigan materialni avvalo uning o'zi to'la anglashi va tinglovchilarga aniq, lo'nda yetkazib bera olishi lozim bo'ladi.

Nutq so'zlovchi biror mavzu bo'yicha auditoriya oldida o'z fikrini bayon qilayotganda mantiq, psixologiya, falsafa, estetika va til qonunlariga asoslanishi kerak. Mazkur fanlar qonuniyatlariga asoslangan nutqning tasirchanligi ortadi va nutq san'at darajasiga ko'tarilishi mumkin.

Notiqlik haqida so'z yuritganda, avvalo, madaniyat bilan, oddiy, xalqchil va savodli gapirishni o'rganish – notiqlik san'atini egallashga qo'yilgan dastlabki qadamlardan biridir. Nutqning yanada ta'sirchanligini oshirish uchun esa obrazli va ravon gapirishni o'rganish lozim. Buning uchun notiq auditoriya diqqatini jalb qilad oladigan va kishilar ko'nglidan joy olgan notiq faoliyatini, nutq uslubini sinchiklab o'rganishi va ularni o'z faoliyatida qo'llay bilishi, zarur bo'lganda iqtiboslar keltira olishi lozim bo'ladi. Eng muhimi, o'z bilimi va dunyoqarashiga suyangan holda to'g'ri va chiroyli so'zlash ko'nikmasini egallashdir.

Chiroyli nutq so'zlashda notiqning madaniyati, ma'naviy boyligi, o'zini tutishi, hayotiy malakasi va mahorati muhim o'ringa ega. Shuning bilan, uning qobiliyat va iste'dodi ham alohida ahamiyat kasb etadi. So'zlovchi o'z nutqi davomida tinglovchilarni qiziqtirgan holda jalb etish, zarur bo'lganda, ularni diqqatini tortish maqsadida turli obrazli harakatlar, kuldirish yoki taniqli shaxslarning fikrlari, maqol va aforizmlardan iqtiboslar keltirishari mumkin. Shu bois so'zlovchida hayotiy malaka, yuksak bilim, ko'proq ma'lumotlarga ega bo'lish va so'z boyligi talab etiladi. Eng ahamiyatlisi esa, fikrni tiniq yetkaza olish, zarur